

A nitrogén-monoxid adszorpciója és katalitikus redukciója króm(III)-oxiddal adalékolt ón-dioxid katalizátoron*

SOLYMOSI FRIGYES és KISS JÁNOS

Korábbi dolgozatunkban részletesen tanulmányoztuk a NO és az SnO₂ felülete közötti kölcsönhatást és az SnO₂ által katalizált NO—CO reakciót^{1,2}. Elektromos vezetőképességi méréseink szerint a nitrogén-monoxid mind negatívan, mind pozitívan töltött formában adszorbeálódik a 400 °C-on vákuumban aktivált ón-dioxidon. Feltelettük, hogy az átmenetileg képződött nitrozilion (NO⁻) és annak disszociációja döntő szerepet játszik a NO—CO reakcióban. Megállapítottuk, hogy az SnO₂ a NO—CO reakciót már 155 °C-on is katalizálja, de az aktivitása rohamosan csökken. A reakció reprodukálható sebességgel és teljes konverzióval csak 360 °C felett megy végbe.

A közelmúltban a nitrogén-monoxid adszorpcióját és redukcióját ón-dioxidon más kutatók is tanulmányozták³⁻⁷. Eredményeik az SnO₂ aktivitására vonatkozó adatainkat, valamint a NO adszorpció során képződő pozitív és negatív töltésű adszorpciós formák létezésére vonatkozó kísérleti eredményeinket megerősítették.

Jelen dolgozatunkban, mely közvetlen folytatása a korábbi munkánknak, további eredményeket közlünk az SnO₂ katalitikus sajátságairól és foglalkozunk a Cr₂O₃ beépítése hatására a NO adszorpciójában és redukciójában bekövetkező változásokkal. A Cr₂O₃-nak az SnO₂ felületi rétegébe való beépülése alapvetően megváltoztatja az SnO₂ fizikai-kémiai sajátságait^{8,9}, és ez nagyon aktív katalizátort eredményez a NO alacsony hőmérsékletű redukciójában.

Kísérleti rész

Anyagok

A kísérletekben használt SnO₂ előállítását és Cr₂O₃-dal történő adalékolását korábbi közleményünkben ismertettük⁹. A katalizátor végső égetése levegőn történt 900 °C-on 5 óráig.

Mérési módszerek

A kinetikai vizsgálatokat zárt cirkulációs rendszerben végeztük. A reakciótermékeket a reaktorral összekapcsolt MS-10 tömegspektrométerrel analizáltuk. A reaktor térfogata 232 cm³ volt. Kísérleteinkben sztöchiometrikus gázkeveréket használtunk.

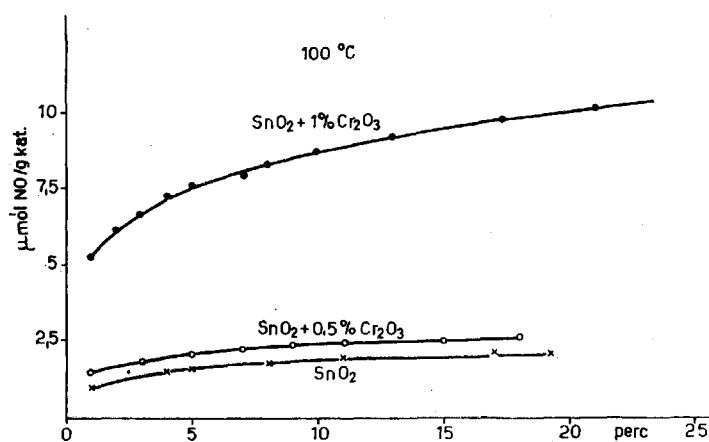
Az adszorpciós méréseket Sartorius vákuum-mikromérlegben végeztük.

A részlegesen redukált SnO₂ felületi összetételét a következő módon határoztuk meg: 1–2 g mintát 20 cm³ tömény HBr-oldatban adott ideig oldottunk a HBr forráspontján¹⁰, majd az oldatot 0,01 n I₂-oldattal potenciometrikusan titráltuk. Az SnO₂—Cr₂O₃ minták aktív-oxigéntartalmát Bunsen módszerrel határoztuk meg.

Kísérleti eredmények ismertetése

Az adszorpció kinetikája

A NO adszorpciójának sebességét 100 °C-on vizsgáltuk az ón-dioxid Cr₂O₃ tartalmának függvényében. A katalizátormintákat az adszorpciós mérések előtt 400 °C-on vákuumban aktiváltuk. Mint az 1. ábrán közölt adatokból kitűnik, a kevés Cr₂O₃ (0,01–0,1 mól%) a NO adszorpciójának

1. ábra

A NO adszorpciója különböző króm-oxid tartalmú óndioxidon (T = 100 °C; p_{NO} = 10 Torr)

* A dolgozat angol nyelven a Journal of Catalysis, 54. 42. 1978.-ben jelent meg.

¹ F. Solymosi, J. Kiss: J. Catal., 41. 202. 1976.

² F. Solymosi, J. Kiss: J. C. S. Chem. Comm., 509. 1974.

³ G. M. Alikina, J. S. Sazonova, G. V. Glazneva, N. P. Keyer: React. Kinet. Catal. Lett., 3. 429. 1975.

⁴ R. V. Bonina, J. S. Sazonova, N. P. Keyer, T. V. Korableva: React. Kinet. Catal. Lett., 4. 143. 1976.

⁵ J. Fuller, M. E. Warwick: J. C. S. Chem. Comm., 57. 1974.

⁶ J. Fuller, M. E. Warwick: J. Catal. 42. 413. 1976.

⁷ J. S. Sazonova, G. M. Alikina, G. V. Glazneva, N. P. Keyer, N. E. Bogdanchikova, V. G. Devyatov: Kinet. Catal., 18. 441. 1977.

⁸ G. Rienäcker, J. Scheve: Z. Anorg. Allg. Chem., 328. 201. 1964.

⁹ F. Solymosi, F. Bozsó, Á. Hesz: Proceedings of the International Conference on the Preparation of Catalysts, p. 197. Elsevier Scientific Publ. Comp., 1976.

¹⁰ M. J. Fuller, M. E. Warwick: J. Catal., 29. 441. 1973.

1. táblázat

A NO adszorpciójának néhány jellemző adata

Katalizátor	Aktivált				Oxidált		
	T, °C	q ₀ , μmól/g	α (μmól/g) ⁻¹	Irreverzibilitás, %	q ₀ , μmól/g	α, (μmól/g) ⁻¹	Irreverzibilitás, %
SnO ₂	25	0,80	4,4	31,5	0,32	11,5	0
	50	0,91	3,4	25,5			
	105	1,00	2,1	18,2			
SnO ₂ + 0,5% Cr ₂ O ₃	100	1,25	1,7	33,5	2,90	4,14	25,7
SnO ₂ + 1% Cr ₂ O ₃	25	3,80	0,5	65,4			
	50	5,10	0,48	71,0			
	100	5,12	0,47	77,2			

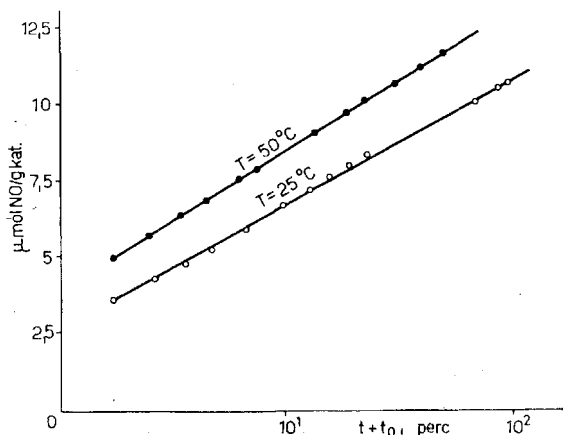
q₀ = A pillanatszerűen adszorbeálódott NO mennyisége

mértékét az SnO₂-on gyakorlatilag nem változtatta meg. A kezdeti adszorpció mértéke és az irreverzibilisen megkötött NO mennyisége valamivel megnőtt a 0,5% Cr₂O₃ tartalmú SnO₂-on. Jelentősebb változást az 1% Cr₂O₃ tartalmú anyagon tapasztaltunk. A pillanatszerűen felvett NO mennyisége 100 °C-on ötször volt nagyobb, mint az ugyanilyen módon kezelt tiszta SnO₂-on. Az irreverzibilisen kötött NO mennyisége a Cr₂O₃ tartalmú mintán nagyobb volt, mint az aktivált SnO₂-on (1. táblázat).

Részletes méréseket a továbbiakban az SnO₂ + 1% Cr₂O₃ összetételű katalizátoron végeztünk. A NO adszorpcióját 25–150 °C-on vizsgáltuk. A kezdeti gyors folyamatban adszorbeálódott NO mennyisége a hőmérséklet növelésével nőtt. A pillanatszerű adszorpciót követő lassú adszorpció folyamat leírására érvényesnek találtuk az Elovich egyenlet integrált alakját:

$$q = (2,3/\alpha) \log(t + t_0) - (2,3/\alpha) \log t_0 + q_0$$

ahol q az adszorbeált mennyiség egy adott időpontban (t), a és α állandók, melyek a hőmérséklettől és a nyomástól függenek, $t_0 = \frac{e^{2q_0}}{a\alpha}$. A t_0 értékére 0,7 perc adódott. Amint a 2. ábrán látható, az adszorbeált NO mennyisége a $(t + t_0)$ logaritmusának függvényében ábrázolva egyenest adott.

2. ábra

A NO adszorpciójának Elovich-függvényei SnO₂ + 1% Cr₂O₃-on, 10 Torr NO nyomásnál

Az adszorpció sebességére jellemző α értékek a hőmérséklet emelésével kevésbé csökkennek, mint a tiszta ón-dioxidon.

Az adszorpció hőmérsékletének emelésével mind a pillanatszerűen felvett NO mennyisége, mind az adszorpció irreverzibilitása csak kis mértékben növekszik.

A tiszta SnO₂ esetében a NO adszorpció sebessége érzékenyen függött a minta előkezelésétől. Nagyobb sebességet kaptunk abban az esetben, amikor az ón-dioxidot 400 °C-on részlegesen redukáltuk. Az SnO₂ + 1% Cr₂O₃ esetében a 250 °C-on szén-monoxiddal történő redukció kis mértékben növelte az adszorpció sebességét. Abban az esetben viszont, amikor a nitrogén-monoxidot oxidált felületre vezettük, mind a kezdeti NO felvétel, mind az adszorpció sebessége jelentősen csökkent. A NO adszorpciójára jellemző néhány adatot az 1. táblázatban gyűjtöttük össze. Az összehasonlítás érdekében a táblázatban feltüntettük a tiszta ón-dioxidra vonatkozó adatokat is.

Kölcsönös és promotált adszorpció

SnO₂ + 1% Cr₂O₃-on a NO–CO együttes adszorpcióját 25 °C-on tanulmányoztuk. Az 1 : 1 mólarányú gázkeverék adszorpciója másfélszer nagyobb volt, mint a gázok külön-külön adszorpciójaker talált értékek összege.

A további vizsgálatokból kitűnt, hogy a preadszorbeált NO megnöveli a CO pillanatszerű adszorpcióját és a lassú kemisorpció folyamat sebességét. Hasonló viselkedést találtunk az SnO₂ esetében is, amit felületi izocianátkomplex képződésével értelmeztünk. Míg a tiszta ón-dioxidon az előzetesen adszorbeálódott NO mennyiségének növelésével 14 μg-ig ($\Theta = 0,03$) nőtt a CO adszorpció mértéke, a jelen esetben még 110 μg adszorbeálódott NO is elősegítette a CO adszorpcióját.

Termikus deszorpció

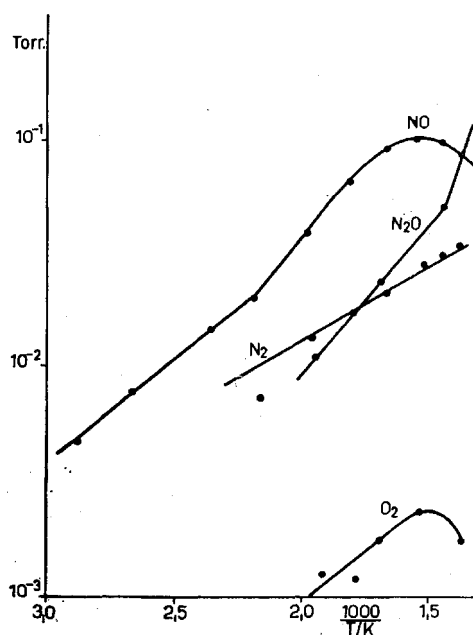
Az irreverzibilisen kötött molekulák természetének megismerése céljából termikus deszorpció vizsgálatokat végeztünk. A gázokat tömegspektrometrián analizáltuk. 10 Torr NO-t különböző hőmérsékleteken 30 percig adszorbeáltunk. Ezután a mintát 25 °C-ra hűtöttük, majd 30 percig

evakuáltuk a rendszert. Ezt követően 6 °C/perc fűtéssebességgel fűtöttük a mintát 450 °C-ig. A 25 °C-os adszorpciót követő termikus deszorpció spektrumot a 3. és a 4. ábrán mutatjuk be. A NO az ón-dioxidról 370 °C-ig, az SnO₂ + 1% Cr₂O₃-ról 390 °C-ig folyamatosan deszorbeálódott, az utóbbi esetében a deszorbeált NO mennyisége egy nagyságrenddel nagyobb. A tiszta SnO₂ esetében nitrogénképződést 185 °C-tól, N₂O-képződést 240 °C-tól tapasztaltunk. Az SnO₂ + 1% Cr₂O₃ esetében viszont nitrogént már 80 °C-tól ki tudunk mutatni, N₂O 100 °C-tól jelent meg a gáztérben. Mindkét esetben 250 °C-tól kezdve minimális oxigén is deszorbeálódott. Hasonló képet kaptunk abban az esetben is, amikor az adszorbeálást magasabb hőmérsékleten végeztük, azzal a különbséggel, hogy a nagyobb mértékű irreverzibilis NO adszorpció következtében a deszorbeálódott N₂ és

N₂O mennyisége nagyobb volt. Néhány hőmérsékletéhez tartozó gázösszetételt a 2. táblázatban közlünk.

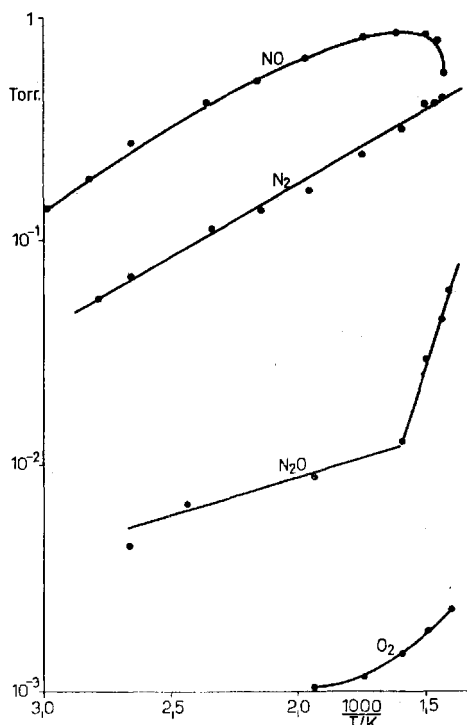
A NO-CO katalitikus reakció vizsgálata

A tiszta ón-dioxidon a NO katalitikus redukciója szén-monoxiddal reprodukálható sebességgel és teljes konverzióval csak 360 °C felett megy végbe. Kevés króm-oxidnak az ón-dioxid rácsába történő beépítése lényegesen megnövelte a katalizátor aktivitását. Az ón-dioxid + 1% króm(III) oxidon a NO-CO reakció már 150 °C-on teljes konverzióval és reprodukálható sebességgel végbe ment.

3. ábra

A gázfázis összetételének változása 10 Torr NO-nak SnO₂-on 25 °C-on 30 percig történő adszorpcióját követő termikus deszorpció alatt

4. ábra

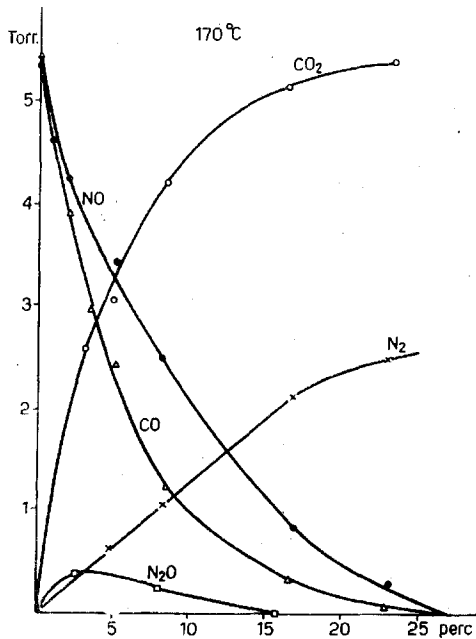
A gázfázis összetételének változása 10 Torr NO-nak SnO₂ + 1% Cr₂O₃-on 25 °C-on 30 percig történő adszorpcióját követő termikus deszorpció alatt

2. táblázat

A NO termikus deszorpciójának néhány jellemző adata

Az adszorpció hőmérséklete, °C	A NO bomlás mértéke, %	A deszorbeált gázok mennyisége (Torr)			A deszorpció kezdeti hőmérséklete, °C	
		NO	N ₂	N ₂ O	N ₂	N ₂ O
			SnO ₂			
25	0	1 · 10 ⁻¹	3,1 · 10 ⁻²	5 · 10 ⁻²	185	240
210	1,9	2 · 10 ⁻¹	1 · 10 ⁻¹	9 · 10 ⁻²	190	155
300	2,2	2,5 · 10 ⁻¹	9,2 · 10 ⁻²	9 · 10 ⁻²	100	155
400	2,9	3,6 · 10 ⁻¹	3,2 · 10 ⁻¹	1 · 10 ⁻¹	100	120
			SnO ₂ + 1% Cr ₂ O ₃			
25	0	8 · 10 ⁻¹	4,3 · 10 ⁻¹	6 · 10 ⁻²	85	100
210	6,9	1,2	7 · 10 ⁻¹	1,5 · 10 ⁻¹	95	95
300	11,7	1,2	4,5 · 10 ⁻¹	4,5 · 10 ⁻²	85	90

Amint az 5. ábrán látható, a NO redukciója az 1% króm(III)oxid tartalmú ón-dioxidon N_2 irányában gyakorlatilag teljes, bár dinitrogén-oxidot, mint átmeneti terméket itt is találtunk. A N_2O -képződés alacsonyabb hőmérsékleten nagyobb mértékű. Legnagyobb N_2O koncentrációt

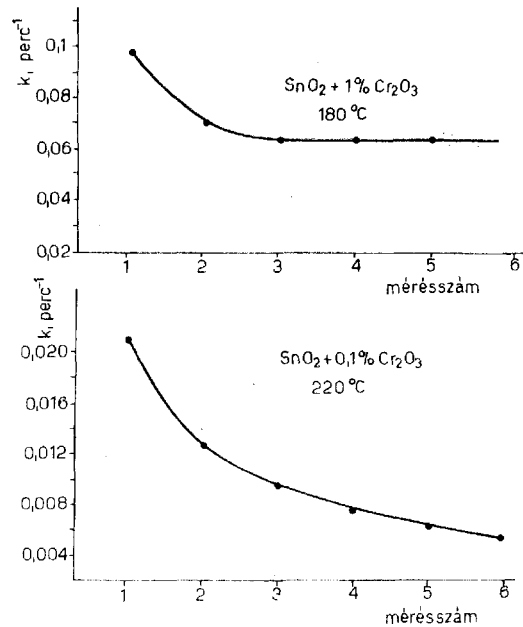
5. ábra

A NO-CO közötti reakció követése tömegspektrometriás analízissel $SnO_2 + 1\% Cr_2O_3$ -on

a katalitikus reakció elején tapasztaltunk, ahol az elreagált NO 50%-ban dinitrogén-oxiddá alakult. A reakció előrehaladásával a N_2O tovább redukálódott nitrogénné. Magasabb hőmérsékleten 210 °C-on a N_2O -képződés sokkal kisebb mértékű volt. Hasonlóan csökkent az átmeneti termék képződése abban az esetben is, ha a reakció során CO felesleget alkalmaztunk. 210 °C-on NO : CO = 1 : 2 reakcióelegy alkalmazásakor dinitrogén-oxidot már nem találtunk.

A katalizátor aktivitásának változását a 0,1% Cr_2O_3 tartalom esetében 220 °C-on, az $SnO_2 + 1\% Cr_2O_3$ esetében 180 °C-on vizsgáltuk. Az utóbbi esetben az aktivitás-csökkenés kisebb volt, a harmadik megismételt mérés után már állandó aktivitást kaptunk. Az $SnO_2 + 0,1\% Cr_2O_3$ -on csak az ötödik, hatodik mérés után értünk el állandó aktivitást (6. ábra).

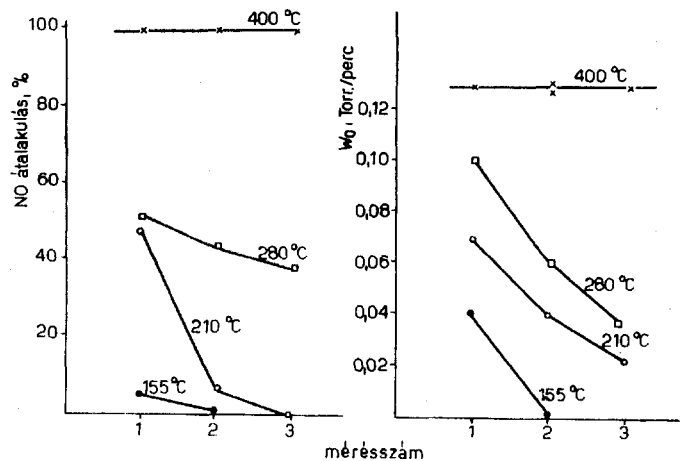
A króm-oxid szerepének alaposabb megismerése céljából szükségesnek látszott a tiszta SnO_2 katalitikus aktivitását alacsonyabb hőmérsékleten alaposabban megvizsgálni. A kísérletekből kitudt, hogy a tiszta SnO_2 is katalizálja a NO + CO reakciót 360 °C alatt. A megismételt mérések során azonban nagy aktivitás-csökkenést tapasztaltunk, és a reakció nem játszódott le 100%-os konverzióig. A 360 °C alatt mutatott katalitikus hatás érzékenyen függött az előkezeléstől. A 400 °C-on

6. ábra

A 0,1 és 1% Cr_2O_3 tartalmú SnO_2 aktivitásának változása

vákuumban aktivált ón-dioxidon 155 °C-on a reakció 5%-os konverzióig leállt. 210 °C-on az első mérés alkalmával 45%-os konverziót találtunk, a megismételt mérésnél már csak 6,7%-ot. Ugyanezt a viselkedést tapasztaltuk 280 °C-on is. Abban az esetben, amikor az ón-dioxidot nem aktiváltuk 400 °C-on, 150–210 °C hőmérséklettartományban nem kaptunk katalitikus reakciót. A 7. ábrán a mért konverziókat és a kezdeti sebességeket tüntettük fel a mérőszám függvényében.

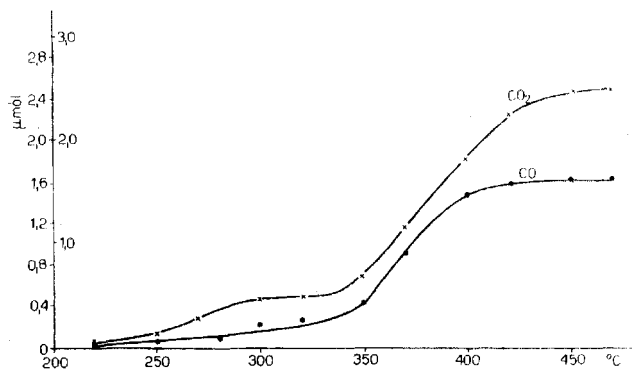
7. ábra

Az SnO_2 aktivitásának változása különböző hőmérsékleteken. W_0 = a reakció kezdeti sebessége

A tiszta SnO_2 katalitikus viselkedésének tárgyalásakor feltételeztük, hogy a redukált centrumok, minden bizonnyal Sn^{3+} ionok, jelentős szerepet játszanak a NO molekula adszorpciójában és aktiválásában¹. Az SnO_2 -aktivitás csökkenésé-

nek egyik lehetséges oka az lehet, hogy a NO oxidálja a redukált centrumokat, amelyek a 400 °C-os vákuumos kezeléskor keletkeznek, és a CO nem képes 360 °C alatti hőmérsékleten redukálni a reoxidált centrumokat. Az SnO₂ redukációjának részletes tanulmányozása során azonban kiderült, hogy a CO még 180 °C-on is redukálja az ón-dioxidot. Meg kell jegyezni, hogy az SnO₂ nagyon hatásos katalizátora az O₂-CO reakciónak 180 °C feletti hőmérsékleteken^{10, 11}. Az SnO₂ kezdeti aktivitásának csökkenése azért is meglepő, mert a CO-O₂ reakció esetében hasonló jelenséget nem tapasztaltunk, sőt méréseink szerint azon az SnO₂ felületen, amelyen a NO-CO reakció már nem megy végbe, az O₂-CO reakció változatlanul nagy sebességgel játszódik le.

Az aktivitás-csökkenés másik lehetséges oka az, hogy valamelyik reaktáns vagy reakciótermék erősen adszorbeálódik azokon a centrumokon, amelyeken a NO disszociatív adszorpciója is lejátszódik. A kérdés eldöntése érdekében a 210 °C-on a NO-CO reakció során teljesen elmergeződött felületű ón-dioxidot 210 °C-ról állandó fűtési sebességgel (6 °C/perc) 400 °C-ra fűtöttük. A deszorbeálódott gázokat tömegspektrométerrel analizáltuk. Felfűtés előtt a reakcióelegyet a reaktorból kiszívattuk. A deszorpciós spektrumot a 8. ábrán mutatjuk be. Méréseink szerint oxigén- és

8. ábra

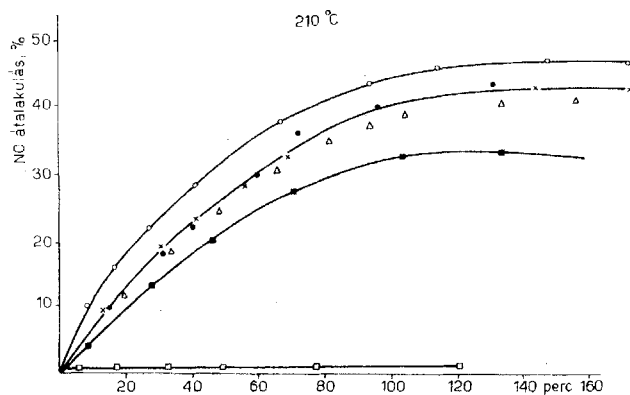
A gázok termikus deszorpciója SnO₂-ről, miután a katalizátor 210 °C-on elveszítette aktivitását. (A katalizátor mennyisége 1 g)

nitrogéntartalmú vegyület nem deszorbeálódott. Jelentős mennyiségű CO és CO₂ fejlődést 300 °C felett tapasztaltunk. A felfűtés alatt $1,9 \times 10^{17}$ CO molekula/m² és $2,7 \times 10^{17}$ CO₂ molekula/m² keletkezett.

Meg kell jegyezni, hogy abban az esetben, amikor szén-dioxidot adszorbeáltattunk 210 °C-on 60 percig, majd evakuáltuk 5 percig, szén-dioxidot nem találtunk a deszorpció során. Ez a tény azt jelzi, hogy a katalitikus reakció után a deszorpció alatt keletkezett CO₂ a CO és a felületi oxigén közötti reakció eredménye.

A további vizsgálatok azt mutatták, hogy a 210 °C-on preadszorbeált CO₂, NO és N₂O nem

befolyásolta a reakció sebességét és mértékét (9. ábra). Abban az esetben, amikor a NO-CO gázkeverék bevezetése előtt 210 °C-on szén-monoxidot (10 Torr) adszorbeáltattunk az ón-dioxidra, jelentős aktivitás-csökkenést tapasztaltunk. A preadszorbeált CO inhibáló hatását már akkor is észleltük, amikor az adszorpció idő 5 perc volt. Amikor a szén-monoxidot 30 percig adszorbeáltattuk, majd evakuáltunk, mérhető katalitikus reakciót nem észleltünk. Abban az esetben, amikor a 210 °C-on preadszorbeált szén-monoxidot, vagy a NO-CO reakcióban elmergeződött katalizátort 400 °C-on aktiváltuk 60 percig, az SnO₂ eredeti aktivitása visszaállt.

9. ábra

Különböző gázok preadszorpciójának hatása az SnO₂-nak a NO-CO reakcióban kifejtett aktivitására 210 °C-on. A gázokat 210 °C-on 30 percig adszorbeáltattuk, majd 10 percig evakuáltunk. (●) gázadszorpció nélkül, (○) NO, (×) N₂O, (△) CO₂, (□) CO, (■) CO (adszorpció idő: 5 perc)

Néhány hasonló kísérletet végeztünk a Cr₂O₃ tartalmú ón-dioxidon is. A preadszorbeált CO az SnO₂ + 0,1% Cr₂O₃ kezdeti aktivitását is csökkentette, de a reakció minden esetben teljes konverzióval játszódott le. Az SnO₂ + 1% Cr₂O₃ esetében inhibíciós hatást nem tapasztaltunk.

Kinetikai méréseket az SnO₂ + Cr₂O₃ rendszeren 150–220 °C között végeztünk. Állandó aktivitás elérése után a reakció NO-ra nézve elsőrendű volt. A reakció sebessége nem függött a CO parciális nyomásától. Az aktiválási energia lényegesen kisebb volt, mint a tiszta ón-dioxidon és fokozatosan csökkent a Cr₂O₃ tartalom növelésével. A kinetikai adatokat a 3. táblázatban foglaltuk össze.

Ezt követően megvizsgáltuk az előzetes hőkezelés hatását a katalizátor aktivitására. Korábbi közleményünkben bemutattuk, hogy a króm(III)oxiddal adalékolt SnO₂ elektromos sajtáságai és az aktív-oxigén tartalom érzékenyen függött az égetési hőmérséklettől⁹. Az SnO₂ + 1% Cr₂O₃-on a NO redukció sebessége szintén változott a katalizátor hőkezelésével. A legnagyobb reakciósebességet a 700 °C-on égetett min-tán kaptuk, amelyben a krómionok oxidációjának mértéke a legnagyobb volt.

¹¹ J. Kiss: Thesis, The University, Szeged, 1975.

3. táblázat

A NO redukciójának kinetikai adatai^(a)

Katalizátor	Felület, m ² /g	Aktív-oxigén tartalom %	Hőmérséklet-tartomány °C	$k_{\text{spec.}}, 210\text{ °C}$ perc ⁻¹ m ⁻²	E, kcal/mol	Frekvencia faktor, perc ⁻¹ m ⁻²
SnO ₂	5,81	—	400–440	$9,7 \cdot 10^{-4(b)}$	36,6±3,6	$9,1 \cdot 10^8$
SnO ₂ + 0,01% Cr ₂ O ₃	6,12	—	370–410	$1,2 \cdot 10^{-3(b)}$	35,7±3,5	$6,8 \cdot 10^8$
SnO ₂ + 0,1% Cr ₂ O ₃	6,58	0,01	210–252	$3,2 \cdot 10^{-4}$	21,9±2,4	$2,8 \cdot 10^6$
SnO ₂ + 0,5% Cr ₂ O ₃	8,84	0,043	200–245	$4,4 \cdot 10^{-4}$	20,2±2,1	$3,2 \cdot 10^5$
SnO ₂ + 1% Cr ₂ O ₃	11,8	0,092	150–210	$1,8 \cdot 10^{-3}$	18,2±1,2	$4,9 \cdot 10^5$

(a) 900 °C-on égetett minták

(b) 400 °C-on mért értékek

A kísérleti eredmények értékelése

Mielőtt az SnO₂–Cr₂O₃ rendszer nagy katalitikus hatását értelmeznénk, röviden foglalkozni kell: 1. a tiszta SnO₂ katalitikus viselkedésével, és 2. az SnO₂ + Cr₂O₃ katalizátor fizikai-kémiai sajátosságaival.

1. A tiszta ón-dioxidon végzett adszorpciós méréseink azt mutatták, hogy a NO-adszorpció mértéke és sebessége növekedett az adszorbeált oxigén koncentrációjának csökkenésével, valamint a felületi redukció növekedésével. Feltételeztük, hogy felületi Sn³⁺ ionok lényeges szerepet játszanak a NO molekula adszorpciójában és aktiválásában.

A NO–CO közötti katalitikus reakció a tiszta ón-dioxidon reprodukálható sebességgel és teljes konverzióval csak 360 °C felett ment végbe. A 400 °C-on vákuumban aktivált SnO₂ azonban lényegesen alacsonyabb hőmérsékleten is katalizálta a reakciót. A reakció azonban nem volt teljes, a felület meglehetősen hamar inaktívvá vált. Kimutattuk, hogy a vizsgált hőmérséklettartományban az aktivitás-csökkenést az adszorbeált CO idézi elő. A NO–CO együttes, illetve egymás utáni adszorpciójának tanulmányozása során megállapítottuk, hogy az aktivált ón-dioxidon felületi komplex, minden bizonnyal izocianát képződik¹. Ez a felületi komplex azonban nem lehet felelős az inhibícióért, mivel a NO–CO reakcióban inaktívvá vált SnO₂ felületéről nitrogén-tartalmú vegyület nem deszorbeálódott még magas hőmérsékleten sem.

Nagyon valószínűnek látszik, hogy a CO ugyanazokon az adszorpciós centrumokon adszorbeálódik, amelyeken a NO-nak a katalitikus reakció szempontjából fontos disszociatív adszorpciója lejtászódik.

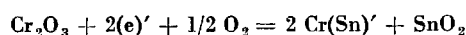
ESR vizsgálatokkal kimutatták, hogy az SnO₂ felületén szívatás hatására Sn³⁺ ionok keletkeznek^{12, 13}. Ha feltételezzük, hogy az Sn³⁺ centrumok csak a felületi rétegre korlátozódnak, akkor a felületi oxigén-üreshelyek számából a redukált centrumok száma megadható. 400 °C-on 60 percig tartó evakuálás hatására 0,225 μmol/m² oxigén-

hiány keletkezett, amely megfelel $5,4 \times 10^{17}$ Sn³⁺ ion/m²-nek. Ez az érték 2,4%-os felületi redukciót jelent, ha feltételezzük, hogy a sztöchiometrikus SnO₂ felületi rétegében 9,28 μmol/m² az oxigénkoncentráció^{14–15}. A NO–CO reakcióban az SnO₂ teljes mérgeződését előidéző CO mennyisége, amelyet a termikus deszorpciós mérésből számítottunk ki, $4,6 \times 10^{17}$ CO molekula/m²-nek adódott, ami jó egyezést mutat a felületen levő redukált centrumok (Sn³⁺) számával.*

Eredményeink és azok értelmezése több tekintetben ellentétben van Keyer és munkatársai által közöltekkel³. Feltételezésük szerint a CO₂ adszorpciója és a felületnek szén-monoxiddal való redukciója felelős az SnO₂ nagy aktivitás-csökkenéséért. Az a tény, hogy az SnO₂ aktivitását 210 °C-on 400 °C-os szívatással helyre lehet állítani, arra mutat, hogy elsősorban a CO adszorpciója idéz elő aktivitás-csökkenést. Abban az esetben, amikor az ón-dioxidot magas hőmérsékleten, 400 °C felett H₂-nel, vagy szén-monoxiddal redukáltuk, Keyerek észleléseihez hasonlóan nagy aktivitás-csökkenést tapasztaltunk. Ebben az esetben azonban jelentős felületi redukciót értünk el (41,5%), amely már feltételezhetően felületi SnO réteg részleges kialakulását jelenti. Nézetünk szerint ezt a felületet már nem lehet összehasonlítani azzal a részlegesen redukált felülettel, mely a CO hatására keletkezik a NO–CO reakció során 210 °C-on.

Meg kell említeni, hogy a részlegesen redukált SnO₂ fontos szerepet játszik más katalitikus reakcióban is, nevezetesen a propilén benzollá történő szelektív oxidációjában¹⁶.

2. A levegőn égetett SnO₂ + Cr₂O₃ sajátosságainak tanulmányozása során kitűnt, hogy Cr₂O₃-nak az n-típusú SnO₂-be való beépülése 450 °C-on kezdődik és az SnO₂ elektromos vezetőképességét az alábbi egyenlet szerint csökkenti:

* Számításainkban feltételeztük, hogy a deszorbeálódott CO₂ az erősen kötött CO és az SnO₂ felületi oxigénje közötti reakció eredménye.

¹⁴ T. V. Adamiya, Y. A. Misshenko, A. S. Gelbstein: Kinet. Katal., 11. 734. 1970.

¹⁵ V. Fattore, Z. A. Furham, G. Manara, B. Natari: J. Catal., 37. 215. 1975.

¹⁶ F. Solymosi, F. Bozsó: Proceedings of the Sixth International Congress on Catalysis. The Chemical Society, 1977. p. 365.

¹² M. Che, C. Naccache, B. Imelik: Bull. Soc. Chim. France, 4791. 1968.

¹³ M. Itoh, H. Hattori, K. Tanabe: J. Catal., 43. 196. 1976.

Az SnO_2 felületi rétegébe beépült krómionoknak nagy a reakcióképessége, könnyen oxidálhatók nagyobb vegyértékű ionokká, amelyek viszont CO , H_2 , C_2H_4 , sőt még 400°C -os vákuumos kezelés hatására is gyorsan redukálódnak⁹. A nagy reakcióképesség eredményeként a 450°C felett levegőn égetett $\text{SnO}_2\text{--Cr}_2\text{O}_3$ minták jelentős mennyiségű aktív-oxigént, azaz nagyobb vegyértékállapotú krómiont tartalmaznak.

A bemutatott eredmények azt mutatják, hogy a kevés krómiont tartalmazó SnO_2 meglepően nagy katalitikus hatást fejt ki a NO--CO alacsony hőmérsékletű reakciójában. Az $\text{SnO}_2\text{--Cr}_2\text{O}_3$ rendszer előállítási módja lényeges szerepet játszik a katalitikus sajátságok kialakulásában, mivel az ón(IV)kloridból és króm(III)nitrátból ammóniával együtt leválasztott és 450°C -on égetett $\text{SnO}_2\text{--Cr}_2\text{O}_3$ ($\text{Cr}:\text{Sn} = 0,1:1$) katalizátor aktivitása csak kis mértékben volt nagyobb, mint a tiszta ón-dioxidé⁶.

A króm(III)oxidnak az ón-dioxidba való beépülésével az elektromos sajátságok is megváltoznak, amelyek befolyásolhatják a reagáló gázok adszorpcióját és ezen keresztül a reakció sebességét. Úgy tűnik azonban, hogy az elektromos tényező nem játszik fontos szerepet ebben az esetben, mert noha a többi három vegyértékű kation is csökkenti az SnO_2 vezetőképességét, katalitikus aktivitását viszont csak kismértékben befolyásolja a NO redukciójában¹¹.

Az $\text{SnO}_2\text{--Cr}_2\text{O}_3$ nagy katalitikus aktivitása nem magyarázható azzal sem, hogy a krómionok beépülése megnövelheti az Sn^{3+} -ionok képződésének lehetőségét, mivel kimutattuk, hogy az Sn^{3+} -ionok alacsony hőmérsékleten inaktívvá válnak a CO irreverzibilis adszorpciója miatt. Ezek a megfontolások azt mutatják, hogy az $\text{SnO}_2\text{--Cr}_2\text{O}_3$ katalizátorok aktív centrumai különböznek a tiszta SnO_2 -étől.

Véleményünk szerint a kevés krómiont tartalmazó SnO_2 katalizátor aktív centrumai az SnO_2 felületi rétegében elhelyezkedő króm(III)ionok, melyek felelősek a NO megnövekedett disszociatív adszorpciójáért 200°C felett (2. táblázat) és a rendszer kiemelkedően nagy katalitikus aktivitásáért.

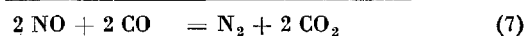
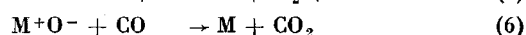
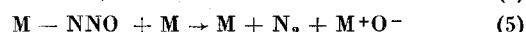
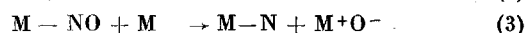
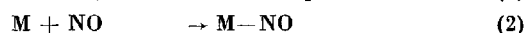
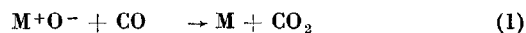
Feltételezve, hogy az SnO_2 felületében levő minden krómion oxidálható, az aktív-oxigéntartalom a katalizátor aktív helyeinek mértékéig tekinthető. Ezzel egyezésben abban az esetben, amikor a felületi krómionok oxidációjának a mértéke a legnagyobb volt (700°C -on égetett minta), a legnagyobb katalitikus aktivitást kaptuk. Amikor az SnO_2 tömbbe való beépülésének mértéke nagyobb volt (1100°C -on égetett minta), vagy a krómionok beépülése és oxidációja elhanyagolható volt (350°C -on égetett minta), a katalizátor aktivitása is csökkent.

Az aktív-oxigén tartalomból (nagyobb vegyértékállapotú krómion) a felületi krómion-koncentráció kiszámítható. Feltételezve, hogy a króm átlagos oxidációs foka 5,5, hasonlóan, mint az $\text{Al}_2\text{O}_3\text{--Cr}_2\text{O}_3$ rendszerénél¹⁷, az $\text{SnO}_2 + 1\%$ Cr_2O_3 esetében a felületi krómion koncentrációra $3,7 \times 10^{18}$ krómion/ m^2 -t kapunk.

¹⁷ K. Otto, M. Shelef: J. Catal., 14. 226. 1969.

A felületi krómionok száma a NO adszorpcióból is meghatározható. Shelef¹⁸ vizsgálatai szerint a NO csak az átmeneti fémionon adszorbeálódik, monomolekulás borítottság esetén az átmeneti fémionok és az adszorbeált NO molekulák száma megegyezik. Ennek az összefüggésnek az alapján a felületi krómion koncentrációra $1,48 \times 10^{18}$ krómion/ m^2 -t számítottunk ki.

Eredményeink és megfigyeléseink alapján az $\text{SnO}_2\text{--Cr}_2\text{O}_3$ által katalizált NO--CO reakció ugyanazon elemi lépésekből tevődhet össze, mint a tiszta ón-dioxidon, azzal a különbséggel, hogy a felületi aktív centrum (M) az SnO_2 felületi rétegében elhelyezkedő krómion.

A N_2O képződést a következő úton írhatjuk le:

N_2O csak alacsony hőmérsékleten képződik és gyorsan átalakul, egyezésben azzal a kísérleti ténnyel, hogy az $\text{SnO}_2 + \text{Cr}_2\text{O}_3$ hatásos katalizátora a N_2O bomlásának¹¹.

További vizsgálatokat kíván annak eldöntése, hogy vajon a felületi komplex, minden bizonnyal izocianát, milyen szerepet játszik a NO--CO reakcióban az $\text{SnO}_2 + \text{Cr}_2\text{O}_3$ katalizátorokon.

Adszorpciós méréseink alapján feltételeztük, hogy az aktivált ón-dioxidon felületi izocianát-komplex keletkezik, de eddig infravörös vizsgálatokkal ezt nem tudtuk megerősíteni. A közelmúltban azonban sikerült izocianátkomplexet kimutatni az $\text{Al}_2\text{O}_3/\text{Cr}_2\text{O}_3$ katalizátoron¹⁹, amely

¹⁹ F. Solymosi, J. Raskó: J. Molec. Catal., 3. 305. 1977–78.

hasonló sajátságokkal rendelkezik, mint az $\text{SnO}_2\text{--Cr}_2\text{O}_3$ rendszer.

Összefoglalás

A nitrogén-monoxid kemisorpcióját kevés króm(III)oxid tartalmú ón-dioxidon vizsgáltuk. A NO adszorpció mértéke és sebessége jelentősen megnőtt abban az esetben, amikor az SnO_2 -hoz 1% Cr_2O_3 adalékoltunk. Az adszorpció alatt történő gázfázis analízise és a termikus deszorpciós mérések azt mutatták, hogy a NO disszociatív adszorpciója lényegesen megnőtt a Cr_2O_3 adalék hatására.

A tiszta SnO_2 reprodukálható sebességgel és konverzióval a NO--CO reakciót csak 360°C felett katalizálta. Reakciót azonban már 200°C

¹⁸ M. Shelef, J. T. Kummer: Chem. Eng. Prog. Symp. Ser., 67. 74. 1971.

alatt is észleltünk. A NO konverziója azonban sokkal kisebb volt és a felület CO hatására hamar elmérgeződött. A katalizátor aktivitása jelentős mértékben nőtt amikor az ón-dioxidot kevés króm(III)oxiddal adalékoltuk. A NO redukciója szén-monoxiddal teljes konverzióval és jól mérhető sebességgel már 150–220 °C között is végbe ment. A CO bevezetése inhibíciós hatást nem okozott.

A Cr_2O_3 tartalmú SnO_2 nagy aktivitását az SnO_2 felületi rétegében levő krómionoknak tulajdonítjuk, melyek nitrogén-monoxiddal könnyen oxidálhatók és szén-monoxiddal gyorsan redukálhatók. A katalitikus reakció lehetséges mechanizmusát megadtuk.

Adsorption and reduction of nitrogen monoxide on tin(IV) oxide doped with chromium(III) oxide.
F. Solymosi and J. Kiss

Rates for NO chemisorption were measured on SnO_2 containing small amounts of Cr_2O_3 . A remarkable increase in the rate and amount of adsorbed NO was obtained by adding 1% Cr_2O_3 to SnO_2 . Analyses of the gas-phase during the adsorption and thermal desorption measurements

indicated that the extent of the dissociative adsorption of NO was greatly enhanced by adding Cr_2O_3 to SnO_2 .

The catalytic reduction of NO with CO on pure SnO_2 proceeded with reproducible rates and complete conversion only above 360 °C. Catalytic reaction was detected below 200 °C, too. The conversion of NO, however, was much less and the surface very soon became poisoned by CO. A marked increase in the efficiency of the catalyst was experienced when a small amount of Cr_2O_3 was incorporated into the SnO_2 . The reduction of NO with CO occurred with complete conversion and readily measurable rates at 150–220 °C. CO exerted no poisoning effect at all.

The high activity of SnO_2 containing Cr_2O_3 is attributed to the chromium ions located in the surface layer of SnO_2 which can easily be oxidized by NO and rapidly reduced by CO. A possible mechanism of the catalytic reduction of NO has been suggested.

Szeged, József Attila Tudományegyetem Általános- és Fizikai-Kémiai Tanszéke,
Magyar Tudományos Akadémia Reakciókinetikai Tanszéki Kutató Csoportja.
Érkezett: 1978. VI. 29.